

อนุสัญญาแรมซาร์กับการเปลี่ยนแปลงความหมายจาก กุด ทุ่ง พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ
กรณีศึกษา กุดติง จ.บึงกาฬ

Ramsar Convention and the Change of Meaning at Kut Ting, Thailand

สุทธวรรณ อินทรพานิช (Sootharwan Intarapanich)* ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์ (Dr.Kaeota Janthranuson)**

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นที่จาก “กุด” เป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ” ของกุดติง จ.บึงกาฬ ผ่านแนวคิด “พื้นที่ทั้งสาม” (thirdspace) ของ Henri Lefebvre ร่วมกับโน้ตสน์เกี่ยวกับพื้นที่ของ Michel Foucault โดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ข้อตกลงว่าด้วยการจัดการพื้นที่ตามอนุสัญญาแรมซาร์ ได้เปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ “หาอยู่หากิน” กุดติง ให้เป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ” ส่งผลให้เกิดการจัดการพื้นที่ในทางกายภาพตามเงื่อนไขที่ได้ระบุไว้ในอนุสัญญาแรมซาร์ ซึ่งทำให้คนในชุมชนรอบกุดติงถูกจำกัดสิทธิ์ในการเข้าถึงพื้นที่

ABSTRACT

This article is a part of a thesis named “Contested Space: Kut Ting Ramsar Site in Beung Khan Province, Thailand”. The qualitative research employed the “thirdspace” concept of Henri Lefebvre and Michel Foucault’s vision for contested space. This article discusses the agreement between Thailand and the Ramsar Convention that changed the management for the physical space according to the terms of the Ramsar Convention, resulting in the people who live around Kut Ting Ramsar Site losing their right to use the land, and thus generated new meaning from “living” to “preservation.”

คำสำคัญ: กุดติง พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ พื้นที่ทั้งสาม

Key Words: Kut Ting, Ramsar site, Thirdspace

*นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากลุ่มน้ำโขงศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**อาจารย์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากลุ่มน้ำโขงศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การช่วงชิงความหมายในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ กรณีศึกษา กุดทิง จ.บึงกาฬ” โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ทางมานุษยวิทยา ผ่านแนวคิด “พื้นที่” ที่ถูกพัฒนาโดย Henri Lefebvre ร่วมกับมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของ Michel Foucault ซึ่ง Lefebvre ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 พื้นที่ เรียกว่า “thirdspace” ผู้วิจัยได้แปลความหมายในงานวิจัยนี้ว่า “พื้นที่ทั้งสาม” ประกอบด้วย “First space” ได้แก่ พื้นที่กายภาพ(physical space) หรือ พื้นที่การรับรู้ คือ พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นวัตถุที่จับต้องได้ พื้นที่ที่มีการผลิตทางสังคมเชิงประจักษ์ สามารถสัมผัส หรือรับรู้ได้ เปิดโอกาสให้มีการวัดค่าหรือบรรยายลักษณะหรือสื่อตัวกลางและผลผลิตที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ พฤติกรรม และประสบการณ์ “Second space” ได้แก่ พื้นที่ทางความคิด(mental space) หรือพื้นที่ที่เกิดจากการออกแบบหมายถึง โลกของสัญลักษณ์ รหัส และวาทกรรมที่เราเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ในบางครั้งทักษะต่อสิ่งเหล่านี้เหมือนกับขอบเขตของข้อเสนอจากองค์ความรู้ รวมถึงแหล่งวาทกรรมที่ถูกรวมความสัมพันธ์ของอำนาจการควบคุม และการผลิต คล้ายกับเป็นพื้นที่ทางความคิดที่บรรจุไปด้วยการนำเสนออุดมการณ์และการพินิจพิเคราะห์ และ “Third space” ได้แก่ พื้นที่ทางสังคม คือ พื้นที่สำหรับผู้อาศัยและผู้ใช้ประโยชน์ เป็นพื้นที่เกี่ยวกับชีวิตที่ถูกทำให้คิดว่าเป็นจริง เป็นพื้นที่เสมือนจริงที่มีการสับเปลี่ยนไปมาระหว่างกลุ่มคนและสิ่งที่ถูกพวกเขาสร้างขึ้น (Rogers, 2002) ขณะที่มโนทัศน์เกี่ยวกับพื้นที่ของ Foucault ได้กล่าวถึงอำนาจทุกชนิดจะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการจัดระบบ/ระเบียบของพื้นที่ (spatial ordering) การศึกษาอำนาจผ่านการศึกษาการจัดระบบระเบียบพื้นที่ จะช่วยให้เข้าใจอำนาจในสังคมสมัยใหม่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะที่เป็นยุทธศาสตร์ของอำนาจอย่างการต่อต้านขัดขืนอำนาจหรือการสร้างหรือใช้อำนาจผ่านการทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ การยึดครองพื้นที่แบบต่างๆ ซึ่ง

Foucault สรุปอย่างกระชับว่า “พื้นที่ที่ถือฐานรากของการทำงานของอำนาจทุกชนิด” เนื่องจาก พื้นที่ที่ความรู้ถูกวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่ อาณาเขต การสร้าง การแทนที่/สวมรอย การเปลี่ยนรูป จะสามารถเห็นถึงกระบวนการที่ทำให้ความรู้กลายเป็นอำนาจ และกระบวนการที่ทำให้ผลลัพธ์ของอำนาจแพร่กระจายไปในวงกว้างได้ (ไชยรัตน์, 2545)

ในการวิจัยครั้งนี้มีพื้นที่กรณีศึกษา คือ “กุดทิง” ตั้งอยู่ที่ อ.บึงกาฬ จ.บึงกาฬ ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ซึ่งจะทำให้มองเห็นภาพชัดเจนต่อปรากฏการณ์ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงนิยามความหมายพื้นที่โดยรัฐและองค์กรเหนือรัฐในการเป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ” โดยซ้อนทับอยู่บนความหมายเดิมของชาวบ้านที่มีต่อพื้นที่กุดทิงในฐานะแหล่ง “หาอยู่หากิน” ทำให้กุดทิงกลายเป็นพื้นที่ที่มีมิติหลากหลาย ผลผลิตของพื้นที่ที่มีความแตกต่าง แตกต่าง ไม่สมดุล ขัดแย้ง และมีการโต้แย้ง ดังเช่นที่ Lefebvre กล่าวถึงว่า

The production of space is a generative process, with variations, pluralities and multiplicities, disparities, disjunctions, imbalances, conflicts and contradictions. (Lefebvre, 1974, 1991 อ้างถึงใน Khan, 2000)

ทำให้ปรากฏการณ์พื้นที่ที่เกิดจากการนิยามความหมายใหม่จึงจำเป็นต้องพิจารณา “พื้นที่ทั้งสาม” ประกอบกัน ดังทัศนะของ Lefebvre ที่ว่า “พื้นที่” ไม่ใช่สิ่งที่แยกออกมาพิจารณาได้โดดๆ เหมือนวัตถุที่แยกจากผู้ดูหรือทำความเข้าใจได้โดยใช้มุมมองเพียงด้านเดียว แต่เป็นสิ่งที่มีมิติหลายด้านและความหมายหลากหลาย พื้นที่มีสถานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมาย เป็นทั้งสื่อตัวกลางและบริบทของการช่วงชิงอำนาจ (ชยันต์, 2549)

จากนิยามความหมายที่ชาวบ้านให้แก่พื้นที่กุดทิงในการเป็นแหล่ง “หาอยู่หากิน” ที่สำคัญของชาวบ้านมาตั้งแต่ในอดีตเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะ “ปลา” ที่เกิดขึ้นจาก

สภาพทางกายภาพของกุดทิงซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ของลุ่มน้ำโขงที่เชื่อมต่อกับระบบนิเวศโดยตรงกับแม่น้ำโขง ปัจจุบันพื้นที่ทางกายภาพของกุดทิงได้เปลี่ยนไปจากลักษณะเดิมที่ชาวอีสานเรียกว่า “กุด” กลายเป็น “หนองน้ำ” ที่มีขนาดใหญ่จากการกั้นฝายเมื่อประมาณสามสิบปีที่แล้ว(ประมาณปี 2520) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุดความรู้ในการปรับตัวต่อระบบนิเวศ รวมถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านที่เคยมีต่อสภาพพื้นที่แบบกุด ซึ่งนำไปสู่การล่มสลายของวัฒนธรรมปลาแดกกุดทิง

ต่อมาปี พ.ศ.2541 ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาแรมซาร์ ได้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ภายใต้อนุสัญญาแรมซาร์มาใช้ในการจัดการพื้นที่กุดทิง ภายหลังจากการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติกุดทิง บริบทที่เกิดขึ้นได้ทำให้กุดทิงกลายเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับความคิดของประชาคมโลก การจัดระเบียบความสัมพันธ์ใหม่ในพื้นที่ที่ถูกนิยามว่าเป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำ” ได้ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่ามนุษย์และยกให้ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ทำให้การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนและการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับการนิยามความหมายพื้นที่ ขณะเดียวกันภายใต้ปฏิบัติการที่มีต่อพื้นที่ชุ่มน้ำชาวบ้านหรือแม้แต่องค์กรภาครัฐส่วนท้องถิ่นที่เคยมีอำนาจในการจัดการพื้นที่แบบเดิมต่างถูกเบียดขับจากการมีตัวตนในพื้นที่กุดทิง และกลายเป็นผู้สูญเสียสิทธิและอำนาจที่เคยมีในการจัดการและการเข้าถึงการใช้ประโยชน์พื้นที่กุดทิง ถึงแม้ว่าในอดีตก่อนจะมีการขึ้นทะเบียนกุดทิงให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ในปี พ.ศ.2552 ที่ประชุมสมัชชาภาคี ณ กรุงคัมปาลา สาธารณรัฐยูกันดา เมื่อวันที่ 8-15 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 ได้แสดงให้เห็นถึงการตระหนักและเห็นคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำว่ามีความสัมพันธ์กับมนุษย์มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากแนวคิดหลักของการประชุมสมัชชาภาคีที่ได้มีการเรียกร้องให้เห็น

ความสำคัญของการใช้วัฒนธรรมในการจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดมากกว่าใช้หลักเกณฑ์สำหรับการเสนอเป็นแรมซาร์ไซต์ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามถึงอำนาจภายใต้องค์ความรู้ใหม่ในการเป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ” ของอนุสัญญาแรมซาร์ได้ถูกใช้อย่างไรในการจัดการพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่การถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงพื้นที่กุดทิงในความหมายพื้นที่หาอยู่หากินของชาวบ้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายจาก “กุด” เป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ” ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสิทธิในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่กุดทิงของชาวบ้าน รัฐ และองค์กรเหนือรัฐ

วิธีการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยคำถามปลายเปิด การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการประชุมเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติกุดทิง และการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพื้นที่กุดทิงในบริบทก่อนและหลังการเข้ามามีบทบาทขององค์กรเหนือรัฐ

ผลการวิจัย

พบว่า “กุดทิง” ในความหมายดั้งเดิมของชาวบ้านคือ พื้นที่หาอยู่หากินร่วมกันของชุมชน ซึ่งได้เกิดจากการปรับตัวต่อสภาพพื้นที่ทางกายภาพ รวมถึงความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ต่อมาเมื่อรัฐและองค์กรเหนือรัฐได้เข้ามาเปลี่ยนนิยามความหมายพื้นที่เป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำที่มี

ความสำคัญระดับนานาชาติ” จึงได้ส่งผลกระทบต่อผู้คนในหมู่บ้านรอบกุดทิง ดังนี้

1. กุดทิง: รูปแบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่มีต่อสภาพทางกายภาพของพื้นที่แหล่ง “หอยู่หากิน”

“กุด” เป็นชื่อเรียกลักษณะของพื้นที่ซึ่งชาวอีสานใช้เรียก “แหล่งน้ำ” ที่เป็นแหล่งหอยู่หากิน ซึ่งเกิดจากลำห้วยที่มีลักษณะ “กุด” หรือ “ค้วน” ไม่มีทางออกของน้ำ โดยในช่วงฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมบริเวณกุด ทำให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมเป็นวงกว้างขยายออกไป แต่เมื่อถึงฤดูน้ำลด ก็จะเหลือระดับน้ำที่ลึกไม่มาก ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างหลากหลายทั้งดิน พืช หรือสัตว์ (คุณพ่อไพศาล ราเพยพล, ครูเกษียณอายุราชการโรงเรียนบึงกาฬ, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2554)

กุดมีจุดเด่นที่สำคัญคือการที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะ “ปลา” ที่มีอยู่จำนวนมากโดยง่ายกว่าแหล่งน้ำชนิดอื่นๆ จากเครื่องมือที่ทำขึ้นใช้เอง เช่น ข่าย แห อวน สะอั้ง ฯลฯ อย่างไรก็ตามภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางกายภาพ ทำให้รูปแบบการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่กุดทิงของชาวบ้านได้เปลี่ยนไป ในการวิจัยนี้จะแบ่งเป็นสองช่วงตามการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ คือ พื้นที่ทางกายภาพแบบเดิมก่อนการเปลี่ยนแปลงซึ่งชาวบ้านได้อาศัยชุดความรู้ในการหาหอยู่หากินตามลักษณะของ “กุด” และภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของพื้นที่จากการกั้นฝายของกุดทิงประมาณปี พ.ศ.2520 ซึ่งทำให้พื้นที่ที่กลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่มีการจำกัดขอบเขตในการเข้าถึงพื้นที่ซึ่งถูกสร้างขึ้นภายใต้การนิยามความหมายใหม่ในการเป็นเขตอนุรักษ์ของพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติกุดทิง

● ผู้คนและการจัดการพื้นที่ “กุดทิง” ในยุคการตั้งถิ่นฐานและก่อนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางกายภาพ

พื้นที่กุดทิงและบริเวณโดยรอบในอดีต มีลักษณะเป็นป่ารกทึบและป่าบุงป่าทามบริเวณที่มีน้ำท่วม

ถึง ทำให้บริเวณนี้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงทั้งสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ พืชพันธุ์ต่างๆ การจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่กุดทิงในอดีต จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพบว่า ชาวบ้านบึงกาฬซึ่งเป็นกลุ่มไทลาวได้เป็นหมู่บ้านแรกๆ ที่ได้เข้ามาจับจองพื้นที่สำหรับการกำหนดการใช้ประโยชน์พื้นที่กุดทิงโดยใช้เพื่อการหาหอยู่หากินร่วมกันในสภาพพื้นที่แบบกุด ซึ่งเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำจากแผ่นดินใหญ่และแม่น้ำโขงที่ไหลเข้ามาตามลำห้วยกำแพงจะเข้าพื้นที่กุดทิงทำให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมบริเวณกว้าง ช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านจะมานอนอยู่บนเนินสูง และเมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งน้ำในกุดทิงได้ลดลงจนเกือบแห้ง ชาวบ้านจะนำเกวียนบรรทุกเรือและเครื่องมือเข้าไปสร้างเพิงพักยังบริเวณริมกุดทิงและลงจับปลาในกุดทิงร่วมกัน ซึ่งอาศัยชุดความรู้ที่มีต่อสภาพพื้นที่แบบกุดตามฤดูกาลขึ้นลงของน้ำ ทำให้ชาวบ้านสามารถจับปลาได้ง่ายเป็นจำนวนมากด้วยเครื่องมือที่ทำขึ้นเอง เช่น แห ข่าย อวน ฯลฯ ตามสายสอง(ร่องน้ำ) และกุดทิง นอกจากนี้บริเวณ “ดอนหอย” ซึ่งเป็นพื้นที่เนินสูงเหนือน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากของกุดทิง ชาวบ้านบึงกาฬใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการตั้งหอยู่ของหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่บริเวณใต้ต้นยางนาขนาดใหญ่หลายต้น และมีการประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ตาหรือ “ปู่ฝ่ายาว” ของหมู่บ้านบึงกาฬและหมู่บ้านโดยรอบร่วมกัน ซึ่งจัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง ในวันพุธ เดือนอ้ายหรือยี่ ก่อนเริ่มต้นกิจกรรมจับปลาในกุดทิง และวันพุธเดือนหกก่อนเริ่มต้นการทำงานซึ่งต้องบอกกล่าวต่อปู่ฝ่ายาวก่อนเริ่มกิจกรรมอย่างพร้อมเพรียงกัน นอกจากนี้จากปรากฏการณ์ในพื้นที่ยังพบว่าความสัมพันธ์ภายใต้โลกทัศน์เครือญาติมีบึงกาฬรวมถึงความเป็นเครือญาติของผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือ “จ๊า” ของหมู่บ้านรอบกุดทิงได้มีส่วนช่วยในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนให้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยปราศจากความขัดแย้งที่รุนแรง ซึ่งพื้นที่บริเวณโดยรอบกุดทิงนอกจากเป็นชาวบ้านกลุ่มไทลาวของบ้านบึงกาฬ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบต่างอพยพมาจากจังหวัดต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ.2497-2500 และสามารถ

ปรับตัวต่อการใช้ประโยชน์และเข้าถึงทรัพยากรพื้นที่ได้อย่างเท่าเทียมกันภายใต้ความเชื่อในอำนาจของปู่ย่าขาว ดังจะเห็นได้จากการทำงานปลาแดกร่วมกันที่บริเวณริมกุดทิงของทุกหมู่บ้านจนกระทั่งเกิด “วัฒนธรรมปลาแดก” ที่สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญของภาคอีสานตอนบน (ดังภาพที่ 1) สามารถสร้างที่อยู่ที่ยืนให้แก่ผู้คนทั้งที่อยู่หมู่บ้านบริเวณโดยรอบกุดทิงหรือหมู่บ้านอื่นๆ ที่เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบ เช่น เกลือ และไห ที่ใช้เพื่อการหมักและเป็นภาชนะใส่ปลาแดกส่งขาย ขณะเดียวกันได้สร้างอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตปลาแดกอย่างเป็นระบบ เช่น การทำโรงหมักปลาแดกประมาณ 6-7 โรงของบึงกาฬ อาชีพคนงานรับจ้างทำความสะอาดปลา รับจ้างขนไหปลาแดกลงเรือกระแจะซึ่งเป็นการคมนาคมในแม่น้ำโขงสมัยนั้น (ก่อนปี พ.ศ.2511) ต่อมาภายหลังถนนถูกสร้างเชื่อมโยงกับพื้นที่ต่างๆ พ่อค้าใช้รถสิบล้อเข้ามารับซื้อสินค้าปลาแดกที่บึงกาฬแทนและกระจายสินค้าปลาแดกไปยังชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในภาคอีสาน นอกจากนี้ยังพบว่าจากรายงานของหนังสือแสดงกิจการจังหวัดหนองคาย พ.ศ. 2499 สินค้าปลาแดกมีมูลค่าการส่งออกขายต่างประเทศเป็นอันดับที่สี่ถึง 583,000 บาท (หนังสือแสดงกิจการจังหวัดหนองคาย, 2499)

ภาพที่ 1 เครือข่ายโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในยุควัฒนธรรมปลาแดกของกุดทิง

อย่างไรก็ตามยุควัฒนธรรมปลาแดกของกุดทิงได้สลายตัวลงจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่กุดทิงให้กลายเป็นแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อทำน้ำประปาและเพื่อการเกษตร

ประมาณช่วงปี พ.ศ.2520 ซึ่งระดับน้ำไม่ลดลงดังเช่นฤดูแล้งในอดีต ชาวบ้านจึงไม่สามารถเข้าถึงปลาด้วยชุดความรู้ในลักษณะพื้นที่แบบเดิม (นายไพศาล ร้าเพยพล, อดีตครู โรงเรียนบึงกาฬ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2555; นายบุญเลี้ยง บุคดา, อดีตกำนันหมู่บ้านโนนสมบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2554)

● ผู้คนและการจัดการพื้นที่ภายหลังการกั้นฝ่าย

จากการกั้นฝ่ายที่ลำห้วยกำแพงซึ่งเชื่อมต่อกับแม่น้ำโขงบริเวณบ้านท่าโพธิ์ ทำให้สภาพทางกายภาพของ “กุด” กลายเป็น “หนองน้ำ” มีพื้นที่กว้างกว่า 16,500 ไร่ ครอบคลุมถึง 19 หมู่บ้านใน 3 ตำบลของ อ.บึงกาฬ คือ ต.บึงกาฬ โคกก่อง และโนนสมบูรณ์ วิถีชีวิตผู้คนและชุดความรู้ที่มีต่อพื้นที่กายภาพแบบ “กุด” จึงเปลี่ยนไปจากการประกอบอาชีพซึ่งเดิมผู้คนส่วนใหญ่พึ่งพิงปลาจากกุดทิง ปัจจุบันพื้นที่บริเวณของกุดทิงชาวบ้านได้มีการปรับตัวทำสวนยางพาราและขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจที่มีการพึ่งพาจากภายนอกมากขึ้น ขณะที่วิถีชีวิตดั้งเดิมคือการทำประมงได้ปรากฏให้เห็นว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ต่ำสุดเนื่องจากปริมาณของทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงกว่าในอดีตมาก ซึ่งมีสาเหตุมาจากการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายเพื่อให้เข้าถึงปลาจำนวนมากได้เช่นในอดีตในหนองน้ำที่กว้างใหญ่ เช่น การซื้อปลาและการระเบิดปลา (โครงการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในประเทศไทยและลุ่มน้ำโขง WWF ประเทศไทย, 2550)

อย่างไรก็ตามส่วนหนึ่งของปัญหากลุ่มความธรรมชาติที่มีต่อกุดทิงเริ่มมีการจัดการและควบคุมพื้นที่โดยอาศัยกลไกของพื้นที่ชุ่มน้ำที่นำไปสู่การให้อำนาจเหนือพื้นที่แก่คนภายนอก ผ่านการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล เช่นการติดป้าย “ข้อห้ามและบทกำหนดลงโทษที่ประกาศใช้ในเขตอนุรักษ์เด็ดขาด” และ “เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และพืช” ในขณะที่การจัดการภายใต้ความหมายใหม่ที่มีต่อพื้นที่กุดทิงยังคงถูกสร้างขึ้นท่ามกลางความแตกต่างจากมุมมองของชาวบ้านที่มีต่อพื้นที่กายภาพในรูปแบบเดิม ทำให้การเปลี่ยนแปลง

ดังกล่าวส่งผลต่อการเป็นแหล่งหาอยู่หากินซึ่งชาวบ้าน
เคยเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเท่าเทียม

2. การสร้างความหมายของพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทย ภายใต้อนุสัญญาแรมซาร์

● พื้นที่ชุ่มน้ำกับอนุสัญญาแรมซาร์

“พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง ที่ลุ่ม ที่ราบลุ่ม ที่ลุ่มชื้นและ
แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้าง
ขึ้น ทั้งที่มีน้ำขังหรือท่วมอยู่ถาวรและชั่วคราว ทั้ง
ที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม รวมถึงที่ชายฝั่งทะเล
และที่ในทะเล ในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุด มีความลึก
ของระดับน้ำไม่เกิน 6 เมตร”

อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่าง
ประเทศโดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำ หรือ
อนุสัญญาแรมซาร์(Ramsar Convention) มีประเทศต่างๆ
เข้าร่วมเป็นภาคีทั้งสิ้น 155 ประเทศ จำนวนพื้นที่ชุ่มน้ำที่
มีความสำคัญระหว่างประเทศกว่า 1,675 แห่ง รวมพื้นที่
กว่า 150,249,331 เฮกตาร์ (ระบบเครือข่ายสารสนเทศ
ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมประเทศไทย, ม.ป.ป.)
สำหรับประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่
ชุ่มน้ำ(อนุสัญญาแรมซาร์) เป็นลำดับที่ 110 ซึ่งพันธกรณี
ของอนุสัญญาฯ มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 13 กันยายน
2541 โดยไทยมีพื้นที่แรมซาร์เพียง 12 แห่งทั่วประเทศ
วัตถุประสงค์ของไทยที่เข้าเป็นสมาชิกภาคี คือ เพื่อให้
เกิดความร่วมมือในการจัดการรักษาความยั่งยืนของผืน
น้ำและผืนป่า โดยอนุสัญญาดังกล่าวเป็นข้อตกลง
ระหว่างรัฐบาลที่ได้กำหนดกรอบการทำงานสำหรับ
ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อร่วมมือในการอนุรักษ์
แหล่งที่อยู่อาศัยที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำโดยเน้นการอนุรักษ์
และการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดใน
ทุกๆ ด้าน ตลอดจนเพื่ออนุรักษ์และยับยั้งการสูญหาย
ของพื้นที่ชุ่มน้ำในโลก นอกจากนี้ พันธกิจที่สำคัญของ
อนุสัญญาฯ ยังได้กล่าวถึง “การดำเนินงานระดับชาติโดย
ความร่วมมือระดับนานาชาติ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา
อย่างยั่งยืนในทุกภูมิภาคทั่วโลก” ขณะที่การเข้าเป็นภาคี
อนุสัญญาแรมซาร์ไทยจะได้รับโอกาสดังต่อไปนี้

➢ อนุสัญญาแรมซาร์เป็นหนึ่งในกฎหมาย
ระหว่างประเทศ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่น อนุสัญญาว่าด้วย
การค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้
สูญพันธุ์ (CITES) อนุสัญญามรดกโลก อนุสัญญาว่า
ด้วยชนิดพันธุ์อพยพ อนุสัญญาว่าด้วยความ
หลากหลายทางชีวภาพ และอนุสัญญาว่าด้วยการ
เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ในการเป็นภาคี
อนุสัญญาประเภทนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจ
เดียวกันของประชาคมโลกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ร่วมกัน

➢ การเป็นภาคีอนุสัญญาแรมซาร์ทำให้มี
โอกาสเข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็นกับนานา
ประเทศในการประชุม เพื่อพิจารณาหลักการอนุรักษ์และ
ใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด

➢ การเป็นภาคีอนุสัญญาแรมซาร์ จะนำชื่อเสียง
มาสู่ประเทศ และเป็นการนำพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของ
ประเทศเข้าไปในทะเบียนรายชื่อพื้นที่ชุ่มน้ำที่มี
ความสำคัญระหว่างประเทศ(Ramsar Site) ทำให้เป็นที่
รู้จักกันทั่วโลก นอกจากนั้นยังเป็นการเพิ่มความน่า
เชื่อถือสำหรับภาคีที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับการ
สนับสนุน และความช่วยเหลือในการดำเนินงานอนุรักษ์
และจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย

➢ การเป็นภาคีอนุสัญญาแรมซาร์ จะทำให้ภาคี
ประเทศต่างๆ ได้รับข่าวสารข้อมูลและคำแนะนำที่
ทันสมัยเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ และข้อคิดเห็นต่างๆ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ
อย่างชาญฉลาด ทั้งนี้อาจจะนำมาประยุกต์ใช้ในการ
อนุรักษ์และการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่
ชุ่มน้ำของประเทศไทยต่อไป

➢ ภาคีสามารถเสนอขอรับการสนับสนุนความ
ช่วยเหลือ จากต่างประเทศหรือเงินกองทุนอนุสัญญาฯ
(Ramsar Small Grants Fund for Wetland Conservation
and Wise Use) ได้โครงการละประมาณ 40,000 ฟรังก์
สวิสหรือประมาณ 1,000,000 บาท

(สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.)

ขณะที่โครงสร้างการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในระดับประเทศ จะมีคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยมีรองปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มภารกิจที่เกี่ยวข้อง เป็นประธานอนุกรรมการ และมีอนุกรรมการคือ อธิบดีจากหลายกรม ในขณะที่ระดับจังหวัดมีคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัด คือ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และมีหน่วยงานในจังหวัดและผู้แทนชาวบ้านเป็นกรรมการในการควบคุมและดูแลชลประทานสำหรับผู้ละเมิดเขตพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งหน่วยงานในพื้นที่เหล่านี้จะรับนโยบายและแผนการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำจากคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ นอกจากนี้ในระดับองค์กรเหนือรัฐ World Wide Fund For Nature (WWF) เป็นองค์กรเครือข่ายความร่วมมือที่สำคัญ โดยเฉพาะ WWF ประเทศไทย (ปี พ.ศ.2548 รวมตัวกับ WWF อินโดจีน ได้แก่ กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ภายใต้ชื่อ Greater Mekong Programme) ที่รับผิดชอบดำเนินงาน และส่งตัวแทนเข้ามาในพื้นที่เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ชุมชน เนื่องจากโครงการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำฯ ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งรัฐ องค์กรภาคเอกชน องค์กรชุมชนในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ รวมถึงเครือข่ายประชาคมในลุ่มน้ำโขง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพและความสามารถในการจัดการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะเชิงนโยบาย “พื้นที่ชุ่มน้ำชุมชน” บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน (กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โรงเรียนโพธิ์ทองวิทยานุสรณ์, 2551)

- **การนำเสนอพื้นที่ชุ่มน้ำ “กุดทิง” เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ**
เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2549 ในเวทีประชุมคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำลงพื้นที่ตรวจเยี่ยม

โครงการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำฯ ที่ จ.หนองคาย ในพื้นที่บึงโหลงหลง ได้มีการผลักดันให้หนองกุดทิงขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่แรมซาร์อีกแห่งหนึ่ง แม้ว่าข้อมูลจาก WWF ประเทศไทย ในการยกระดับพื้นที่ชุ่มน้ำกุดทิงเป็น Ramsar site นั้น อาจทำให้ประเด็นการจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนถูกหลงลืมและเบี่ยงเบนไป และอนุสัญญายังเป็นมาตรฐานจากต่างประเทศซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่ามีหลายเงื่อนไขที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่และชุมชนของไทย อย่างไรก็ตามประเด็นดังกล่าว คณะอนุกรรมการฯ ได้เสนอแนะว่าการยกระดับกุดทิงเป็น Ramsar site อาจเป็นเพียงเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สาธารณชนตื่นตัวและหันกลับมาให้ความสำคัญกับพื้นที่และง่ายต่อการสนับสนุนงบประมาณ และเป็นประโยชน์ต่อการผลักดันกระบวนการจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมในท้ายสุด (กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โรงเรียนโพธิ์ทองวิทยานุสรณ์, 2551)

ต่อมา มติที่ประชุมประจำเดือนเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2549 และ 4 ธันวาคม พ.ศ.2549 ของหัวหน้าส่วนราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัคร และผู้นำชุมชน อ.บึงกาฬ จ.หนองคาย(เดิม) ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกว่า 450 คน มีความเห็นให้เสนอพื้นที่หนองกุดทิงเป็นพื้นที่แรมซาร์ โดยครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดตามแนวเขตหนังสือสำคัญที่หลวง(น.ส.ล.) ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 16,533 ไร่ 1 งาน ซึ่งนำไปสู่มติเห็นชอบในการนำเสนอขึ้นเป็นพื้นที่แรมซาร์จากกรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ จ.หนองคาย เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2550 ซึ่งต่อมาสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(สผ.) ได้ขอความเห็นจากคณะทำงานวิชาการพื้นที่ชุ่มน้ำและคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติซึ่งมีมติเห็นชอบตามความเห็นของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอให้ทบทุนมรดกธรรมชาติเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2543 เสนอเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญบรรจุไว้ในทะเบียนรายนามพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความ

สำคัณระดบัณนาคาชาดิ 69 แห้ง ระดบัณชาดิ 47 แห้ง และ มาตราชการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำรวม 17 ข้อ และต่อมามดิ คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 เห็นชอบ ตามกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง ขึ้นทะเบียนรายนามพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญและการ เพิ่มมาตรการในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำรวม 17 ข้อ (การ ประชุมและตรวจพื้นที่การสร้งศูนย์ราชการจังหวัดบึง กาพของคณะกรรมาธิการการปกครอง สภา ผู้แทนราษฎร. 2555)

3. กุดทิง : “พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ กุดทิง” กับการช่วงชิงความหมายของแหล่ง “หาอยู่หากิน”

• การจำกัดเขตพื้นที่ทางกายภาพภายใต้พื้นที่ทาง ความคิดในการเป็นพื้นที่อนุรักษ์

ภายใต้นิยามเดิมของพื้นที่กุดทิงในการเป็น แหล่งหาอยู่หากิน ชาวบ้านได้มีการแบ่งการจัดการพื้นที่ ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมและความเชื่อในปู่ย่าขาวซึ่ง เป็นผีปู่ตาของบ้านบึงกาพ ทำให้กุดทิงได้ถูกแบ่งพื้นที่ การใช้งานออกเป็นบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์คือดอนหอ และพื้นที่สำหรับการหาอยู่หากิน อย่างไรก็ตามภาย หลังจากการเปลี่ยนแปลงนิยามความหมายใหม่ในการ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ได้ทำให้ การจัดการพื้นที่ภายใต้ความหมายเดิมถูกเบียดขับ และ ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นภายใต้ความหมายใหม่ก็ได้เข้ามามี บทบาทในการช่วงชิงการจัดการพื้นที่กุดทิง

แผนที่ขอบเขตการจัดการกุดทิงภายใต้นิยาม ความหมายใหม่ในการเป็นเขตพื้นที่ชุ่มน้ำที่มี ความสำคัญระดับนานาชาติกุดทิง ได้ซ้อนทับขอบเขต พื้นที่จากการให้นิยามความหมายเดิมของชาวบ้าน รวมถึงความหมายของรัฐในรูปแบบเดิม คือพื้นที่ตาม หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) เลขที่ นค.2321 เขตที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภท พลเมืองใช้ร่วมกัน(ที่ทำเลเลี้ยงสัตว์กุดทิง) การกำหนด ขอบเขตใหม่มีขึ้นจากการสำรวจและออกเป็นเขต นสล. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2548 โดยมีการสำรวจแนวเขต

ทั้งหมด 17 จุด และใช้พื้นที่ทั้งหมดดังกล่าวนี้ในการยื่น เสนอเป็นพื้นที่แรมซาร์(ดังภาพที่ 2) ทำให้ต่อมาพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ เขตอนุรักษ์เช่นเดียวกับพื้นที่บริเวณหาอยู่หากินริมกุดทิง ของชาวบ้าน ซึ่งมีสิ่งปลูกสร้งกึ่งถาวรเพื่อทำการประมง และการปลูสัตว์ ต้องทำตามกฎระเบียบที่ถูกรกำหนดโดย แรมซาร์ ซึ่งต้องรื้อถอนสิ่งปลูกสร้งเหล่านั้นออกไปจาก ขอบเขตที่ถูกสร้งขึ้นใหม่

อย่างไรก็ตามนอกจากการถูกจำกัดสิทธิ์ของชาวบ้าน แล้ว ภาครัฐส่วนท้องถิ่นเองยังถูกเบียดขับจากอำนาจใน การควบคุมและจัดการพื้นที่เดิม เนื่องจากมดิกรม. เห็นชอบในการเพิ่มมาตรการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำเป็น 17 ข้อ มีประเด็นที่ระบุถึงการประกาศกำหนดพื้นที่ชุ่มน้ำที่ เป็นที่สาธารณะทุกแห่งทั่วประเทศโดยเฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำ แหล่งน้ำจืดเป็นที่สีเขียวและมีให้ส่วนราชการเข้าไปใช้ ประโยชน์เพื่อสงวนไว้เป็นแหล่งรองน้ำและกักเก็บน้ำ ต่อไป การเปลี่ยนแปลงสิทธิในการจัดการของพื้นที่รัฐ ในการสร้งศูนย์ราชการดังกล่าว ทำให้ในเวลาต่อมาได้ มีการยื่นหนังสือประท้วงเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 จากนายไชยวัฒน์ พรหมประสิทธิ์ และนายเรวัตร บุญมานาง ตัวแทนชาวบ้านผู้สูญเสียผลประโยชน์จาก การลงทุนในพื้นที่บ้านดอนอุดมซึ่งถูกกำหนดไว้เป็น พื้นที่สร้งศูนย์ราชการแต่ปัจจุบันอยู่ในแนวเขตพื้นที่ แรมซาร์ นอกจากนี้หนังสือประท้วงได้กล่าวถึง ดร.เชาว ลิต วิทยานนท์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ระบุในเอกสารชี้แจงเกี่ยวกับ อนุสัญญาแรมซาร์ว่าจะไม่ละเมิดอำนาจอธิปไตยของ ภาคิซึ่งเป็นเจ้าของดินแดนที่มีพื้นที่ชุ่มน้ำ และพื้นที่ชุ่ม น้ำที่ได้รับการเสนอเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญระหว่าง ประเทศแล้วต่อมาเมื่อมีความจำเป็นภาคิสามารถเพิก ถอนออกจากทำเนียบหรือจำกัดขอบเขตใหม่ได้อย่างไร ก็ตาม เมื่อ อ.บึงกาพ ขึ้นเป็น จังหวัด แม้ว่าหน่วยงาน ท้องถิ่นจะทำหนังสือชี้แจงเพื่อขอพื้นที่ก่อสร้างศูนย์ ราชการแต่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นควรยื่นยันตามมดิกรม. จึงจำเป็นต้องการย้ายศูนย์

ระดบนานาชาติกุดทิง ทั้งการประดิษฐ์ประเพณีเพื่อสร้างความทรงจำที่มีต่อความหมายพื้นที่ชุ่มน้ำได้เกิดขึ้นในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ของทุกปีเป็นวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก รวมถึงการประชุมของภาครัฐ และองค์กรเหนือรัฐ เพื่อจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ จะพบว่าโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของผู้นในท้องถิ่นต่อพื้นที่กุดทิงได้ถูกช่วงชิงการจัดการในพื้นที่พิธีกรรมภายใต้ความหมายใหม่ดังกล่าวโดยสิ้นเชิง ซึ่งภายใต้โครงสร้างพิธีกรรมเดิมของชุมชนจะมีเพียง “เจ้า” เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชน เป็นผู้นำสูงสุด และมีความสัมพันธ์ของผู้นที่เข้าร่วมในลักษณะเครือญาติซึ่งมีมาตั้งแต่การตั้งหมู่บ้านบึงกาฬและการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยของผู้นจากหลายจังหวัด ซึ่งปัจจุบันได้อาศัยหาอยู่หากินในพื้นที่โดยรอบกุดทิง ทำให้การเข้าร่วมผู้นดังกล่าวถูกสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในพิธีเลี้ยงปูผ้าวซึ่งเป็นพิธีกรรมเลี้ยงผีปูตาของบ้านบึงกาฬ ซึ่งเมื่ออยู่ในพื้นที่พิธีกรรม สถานะทางสังคมภายใต้วิถีชีวิตของชาวบ้านได้ถูกสลายลงโดยมีเพียงตำแหน่ง “เจ้า” ซึ่งเกิดจากการเลือกของผีปูตา และชาวบ้านได้ยอมรับและเคารพในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ นอกจากนี้การจัดพิธีกรรมดังกล่าวยังได้นำมาซึ่งความเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และลดความขัดแย้งของชุมชน ขณะที่ความหมายใหม่ของพื้นที่ภายใต้การจัดการพื้นที่โดยโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของผู้นที่ตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์ของผู้นที่ได้รับความชอบธรรมโดยการแต่งตั้งของรัฐและองค์กรเหนือรัฐไม่อาจทำให้เกิดการยอมรับของผู้นในท้องถิ่นได้ทั้งหมด ทำให้การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมมีความเหนียวแน่นด้วยรูปแบบเป็นทางการได้ลดทอนและเบียดขับสถานะและความสำคัญของผู้นในท้องถิ่นในรูปแบบเดิมลง และนำมาซึ่งการเข้าถึงชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่กุดทิงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติกุดทิง ภายใต้

อนุสัญญาแรมซาร์ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการเข้าถึงสิทธิและการจัดการในพื้นที่กุดทิงจากความหมายเดิมในการเป็นแหล่ง “หาอยู่หากิน” ของชาวบ้าน ขณะที่อนุสัญญาแรมซาร์ได้มีกลไกการทำงานของผู้นร่วมกันภายใต้การจัดการของรัฐและองค์กรเหนือรัฐ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จากการนิยามความหมายเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ โดยจากทัศนะแนวคิดพื้นที่ ของ Lefebvre กุดทิง ได้กลายเป็นพื้นที่ที่มีมิติหลากหลาย ผลผลิตพื้นที่แตกต่าง แตกต่าง ไม่สมดุล มีการจัดแย้ง และได้แย้ง ภายใต้พื้นที่ทั้งสามระดับด้วยกัน คือ การเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ทางกายภาพ อาทิ การจัดทำแผนที่พื้นที่แรมซาร์ รัฐและองค์กรเหนือรัฐได้ช่วงชิงอำนาจในการจัดการพื้นที่โดยอาศัยช่องทางของกฎระเบียบและกฎหมายสำหรับพื้นที่เขตอนุรักษ์ ซึ่งจากเดิมชาวบ้านได้มีการแบ่งพื้นที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่หาอยู่หากิน ทำให้ชาวบ้านที่เคยอาศัยอยู่บริเวณริมกุดทิงได้สูญเสียวิถีเดิมในการหาอยู่หากิน ขณะเดียวกันภาครัฐส่วนท้องถิ่นได้สูญเสียอำนาจในการจัดการพื้นที่กุดทิงดังเช่นกรณีการก่อสร้างศูนย์ราชการภายหลังการประกาศเขตพื้นที่แรมซาร์ นอกจากนี้พื้นที่ทางความคิด ที่ได้ถูกสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาจากการเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ปฏิบัติการภายใต้อนุสัญญาแรมซาร์ได้ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและมุ่งเน้นการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างชาญฉลาดภายใต้องค์ความรู้ใหม่ร่วมด้วย ซึ่งได้เน้นการเสริมความเข้าใจในสาระทางวิทยาศาสตร์เป็นหลักสำคัญ เน้นการสร้างพื้นที่ให้ปราศจากการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต่างจากฐานคิดเดิมของชาวบ้านที่ใช้กุดทิงเป็นแหล่งหาอยู่หากิน ทำให้ความรู้ความเข้าใจภายใต้องค์ความรู้ใหม่อาจเข้าถึงชุมชนได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ขณะที่พื้นที่ทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้พื้นที่พิธีกรรม พบว่า การประดิษฐ์สร้างและผลิตซ้ำวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลกได้สร้างความหมายและเครือข่ายพื้นที่ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งระดับผู้แทนชาวบ้าน รัฐ และองค์กรเหนือรัฐ และ

เบียดขับอำนาจเดิมของชาวบ้าน ซึ่งเคยเกิดขึ้นจากโครงสร้างพิธีกรรมแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เขามี “เจ้า” ซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดให้เป็นเพียงชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรมของรัฐและองค์กรเหนือรัฐ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งสามระดับนี้จึงทำให้การศึกษาครั้งนี้ได้มองเห็นภาพของกระบวนการที่ทำให้ความรู้ได้กลายเป็นอำนาจและมองเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนิยามความหมาย ซึ่งได้สะท้อนการทำงานของอำนาจดังเช่น Foucault ได้แสดงทัศนะไว้

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และโครงการ WWF ประเทศไทย ในการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่แรมซาร์ เพื่อการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในมคอัครวมของความรู้มากขึ้น และเสนอแนะเพิ่มเติมในการศึกษาวิจัยในมิติความรู้คนในท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งจะ使人ในท้องถิ่นได้ถูกยอมรับในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่มากขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจต่อรัฐ ในการนำไปสู่การลดความขัดแย้งซึ่งเกิดจากการนิยามความหมายที่แตกต่างให้แก่ผู้คน ที่อาศัยอยู่หากินในพื้นที่ได้มากขึ้น
2. การค้นคว้าวิจัยโดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของพื้นที่ที่มีต่อพื้นที่ สามารถนำแนวคิดพื้นที่ทั้งสาม เพื่อประยุกต์ใช้ในการศึกษาความหมายของพื้นที่ที่มีต่อพื้นที่และปฏิบัติการที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันตามความหมายของพื้นที่ที่มีต่อพื้นที่อย่างหลากหลาย อีกทั้งสามารถมองเห็นทิศทางในอนาคตของกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการนิยามความหมาย ซึ่งสามารถนำไปสู่การเตรียมการเพื่อลดปัญหาและมีความหมายแก้ไขในบริบทของพื้นที่ทั้งสามระดับได้

ข้อเสนอแนะ

องค์กรภาคประชาชนและองค์กรภาครัฐควรร่วมมือกัน และให้สิทธิกับความรู้และทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างแท้จริงในการนำเข้าไปสู่เงื่อนไขการใช้ประโยชน์พื้นที่แรมซาร์ได้อย่างชาญฉลาดร่วมกับภาคนานาประเทศของอนุสัญญาแรมซาร์

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัยและศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้ ดร.แก้วดา จันทรานุสรณ์ และคณาจารย์ภาควิชาลุ่มน้ำโขงศึกษาทุกท่านที่ให้คำแนะนำต่องานวิจัยและการเก็บข้อมูลภาคสนาม นายอนุชาติ อินทรพาณิชย์ บิดาของผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ช่วยวิจัยที่ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้านด้านประวัติศาสตร์สังคมอีสาน ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงแก่ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่บึงกาฬทุกท่าน รวมถึงเจ้าหน้าที่สังกัดหน่วยงานในจังหวัดบึงกาฬ และบุคลากรของโครงการ WWF ประเทศไทย ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์และมีคุณค่าในการศึกษาวิจัยเพื่อชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- การประชุมและตรวจพื้นที่การสร้างศูนย์ราชการจังหวัดบึงกาฬของคณะกรรมการการปกครอง สภาผู้แทนราษฎร. 2555. สรุปข้อมูลการกำหนดจุดที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศหรือแรมซาร์ไชต์ และความเป็นไปไม่ได้ของการดำเนินการกันพื้นที่ชุ่มน้ำจุดที่เป็นศูนย์ราชการจังหวัดบึงกาฬ.
- กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โรงเรียนโพธิ์ทองวิทยานุสรณ์. 2551. เอกสารประกอบการเข้าค่ายบูรณาการพื้นที่ชุ่มน้ำหนองกุดทิง.
- โครงการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในประเทศไทยและลุ่มน้ำโขง WWF ประเทศไทย. 2550. รายงานสรุปข้อมูลเศรษฐกิจ สังคม และการ

ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำ
กุดทิงและบึงโหลงหลงปี พ.ศ.2548. [ม.ป.ท.]: [ม.ป.พ.]
ชยันต์ วรรณะภูติ. 2549. คนเมือง: ตัวตน การผลิตซ้ำ
สร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง. ใน
อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). อยู่ชายขอบ
มองลวดความรู้ รวมบทความเนื่องในวาระ
ครบรอบ 60 ปี ผลิตชาย รมิตานนท์. กรุงเทพฯ:
มติชน.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2545. วาทกรรมการพัฒนา:

อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็น
อื่น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.

ระบบเครือข่ายสารสนเทศด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม
ประเทศไทย. ม.ป.ป.. ข้อตกลงพหุภาคีด้าน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. คั่นเมื่อ 10
ธันวาคม 2555, จาก

<http://teenet.tei.or.th/Knowledge/ramsar.htm>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม. 2548. ข้อมติรับรองโดยสมัชชาภาควิ
ณีสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ในการประชุมสมัยที่
9. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
กรุงเทพฯ: อินทิเกรตเต็ด โปรโมชัน เทคโนโลยี จำกัด

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม. ม.ป.ป.. อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ.
คั่นเมื่อ 5 ธันวาคม 2555, จาก

[http://wetland.onep.go.th/onep/wetlands/frontend/
theme/fe_view_information.php?Submit=View_C
ontent&ID_Inf_Nw_Manager=0000000030](http://wetland.onep.go.th/onep/wetlands/frontend/theme/fe_view_information.php?Submit=View_Content&ID_Inf_Nw_Manager=0000000030)

หนังสือแถลงกิจการจังหวัดหนองคาย. 2499.

พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์กฤษฎาภิกรณ์

Kahn, Miriam. 2000. Tahiti Interwined: Ancestral

Land, Tourist Postcard, and Nuclear Test Site.

American Anthropology. 32(1): 7-26.

Rogers, T.B. 2002. Henri Lefebvre, Space and Folklore.

Ethnologies. 24(1): 20-44.